

מוסדות
**דרבי
תורה**

בנשיאות מרן הגאון
רבי אשר וייס שליט"א

שיעור מרן הרב שליט"א

קונטרס שבועי

אגדה

ויעקבני זה פעמיים

הלכה

גמר דעת בקניינים

פרשת תולדות תשפ"ב

שנה כ"ד - קובץ די [תשפ"ד]

יד"לע"י מכון "מנחת אשר"

כל הזכויות שמורות

עריכה והוצאה לאור ע"י
מכון "מנחת אשר"

להפצת תורתו של
מו"ר הגאון רבי אשר וייס שליט"א

רחוב אהרון אשכולי 109
ירושלים

המען למכתבים:
ת.ד. 23170

Email: info@minchasasher.com

יעמדו על הברכה

המזכים את הרבים בהפצת תורתו
של מרן הגאב"ד שליט"א

השיעור השבועי מוקדש

לעילוי נשמת

א"מ ר' אברהם דוב בן ר' חיים אליעזר ז"ל

נלב"ע כ"ח מרחשון תשע"ד

הונצח ע"י בנו ומשפחתו

In loving memory
of our father and grandfather

Barry Weintraub z"l

Dedicated by:

Ari & Diane Weintraub

Shoshana, Devora, Dovid, and Yitzzy

פרשת תולדות

גמר דעת בקניינים

"ויאמר יעקב מכרה כיום את בכרתך לי. ויאמר עשו הנה אנכי הולך למות ולמה זה לי בכרה. ויאמר יעקב השבעה לי כיום וישבע לו וימכר את בכרתו ליעקב" (פרק כ"ה פסוק ל"א – ל"ג).

א

הסוברים שיעקר הקנין גמירות הדעת

הנה רבים מגדולי האחרונים כתבו חידוש גדול בתורת הקניינים, ולדבריהם עצם הקנין לעולם אינו אלא בגמר דעת האדם, וגמר דעתו הוא שמעביר ממונו של אדם מרשות לרשות, ואין כל מעשי הקנין אלא סיבת גמר הדעת או סימן לו.

ומכיון שאני לא כן עמדי, אמרתי לשנות פרק זה בעזהשי"ת.

כתב החזו"א (חו"מ סי' כ"ב) בשם אביו הגדול וז"ל:

"כלל גדול יהי' לך בקניינים, דעיקר הקנין הוא שיגמור בלבו להקנות הדבר לחבירו, וחבירו יסמוך דעתו עליו, ויש דברים שקיים להו לחז"ל שבדבור בעלמא גומר בלבו להקנות לחבירו, ויש שאינו גומר בלבו רק ע"י הקניינים המפורשים מן התורה או מחז"ל, ודוק היטב בה והפוך בה דכולה בה, דוק בש"ס ופוסקים ותמצא כן, וזכורני שכדברים האלה כתב הגאון ר' אלעזר משה מפניסק (שיחי') [ז"ל] בהסכמתו להשסי"ם דווילנה הנדפס במסכת ב"ב, ודוק בדבריו כי נכונים הם מאד". וכעין דבריו כתבו גם הגרש"ק בטוב טעם ודעת (ח"א סי' רס"ט), והגאון ר' יוסף ענגיל בציונים לתורה (סימן ל"ט ד"ה עוד יש לחלק).

והנה מצינו בשלש סוגיות בש"ס דבמכירי כהונה הוי כאילו כבר משעת הפרשה הגיעו המתנות ליד הכהן וקנאם הכהן. בב"ב (קכ"ג ע"ב) מבואר דהוי מוחזק ובכור נוטל בו פי שנים. בגיטין (ל' ע"א) מבואר דהוי כאילו בא ליד כהן, והוא יכול ליתנו לבעה"ב להפריש עליו ממקום אחר. ובחולין (קל"ג ע"א) מבואר דהוי כשל כהן ויכול הוא ליתנו

גמר דעת בקניינים

לאחרים עי"ש, והאריכו האחרונים בביאור הדבר דלכאורה תמוה, איך זכה בו הכהן מאחר שלא בא לידי כלל, ויש שביארו עפ"י הבנה מחודשת ביסוד גדר הקנין, ונבאר.

כתב הרשב"ם בב"ב שם "שאנשי העיר קרוביו ומכיריו של כהן זה, ומזכין לו זיכוי גמור במתנות בהמותיהן מיד כשנשחטו", וכן כתב שם לקמן "שאלו אוהביו גמרו ומקנו ליה המתנות וכו'". וצריך ביאור בדבריו במה זכו לו זיכוי גמור, כיון שהם עדיין ביד הבעלים, והרש"ש בהגהותיו כתב דמזכין לו בליבן, וצ"ב מה מהני זיכוי זה שאין בו מעשה קנין, ומדברי הרשב"ם משמע דמכירי כהונה הוא קנין גמור, ולא רק לענין דהוי "מוחזק" בלבד, שהרי כתב דהוי כאילו בא ליד הכהן בטבליה, דודאי הוי קנין גמור עי"ש, וא"כ ודאי צ"ב במה קנה כהן זה מיד אוהביו ומכיריו.

והנה הגר"י ענגיל בספר ציונים לתורה (כלל ל"ט), וכ"כ בבית האוצר (ח"ב דף י"ט) ובחוסן יוסף (אות קמ"ט) ביאר דברי הרשב"ם עפ"י יסוד הנ"ל, דבאמת הוי עיקר הקנין ושורשו ברצון האדם וגמירת דעתו, וכמו שמצינו בהרבה מקומות דגמור ומקנה מהני אף ללא מעשה קנין, ומה שצריך קנין בכל מקום אינו אלא להשלמת הרצון, ולהוכחה על גמירת הדעת ושלימות הרצון, אבל במקום שידעינן דגמור ומקנה בבידור, כגון במכירי כהונה, הוי שלו אף ללא מעשה קנין כלל, ולכן מהני מה דמזכין לו זיכוי גמור בלבן עיי"ש. ובמערכת הקנינים להגר"ש שקאפ (סימן י"א) כתב כדברי החזו"א והגר"ע וז"ל "דענין קנין הוא גמ"ד של הקונה והמקנה, רק שקבעו שתהא ההוכחה הזאת ע"י מעשה".

הרי לן מדברי ארבעה מעמודי התורה בדורות האחרונים, הגר"ש קלוגר, הגר"י ענגיל, החזו"א, והגר"ש שקאפ, דמהות כל הקנינים אינה אלא גמ"ד, ומעשי הקנין כולם לא באו אלא לגמור דעת האדם, או להוכיח גמ"ד כמבואר.

ועיין עוד בפני יהושע בגיטין (ע"ז ע"ב בד"ה ולא הוי) שכתב [ליישב הא דכשהאשה קונה מקום הגט ע"י חזקה כדי להתגרש, חשוב נתינה ע"י הבעל] "דהכא עיקר המתנה נגמור ע"י שאמר לה לך חזק וקני, והא דבעינן קנין היינו לענין חזרה, דקודם קנין יכול לחזור בו, מיהו כל כמה דלא חזר בו נגמור הקנין משעת הדיבור, ושפיר קרינן ביה ונתן" עכ"ל, ולקמן נדון בדבריו.

גמר דעת בקניינים

ב

מו"מ בזה

אך לענ"ד הדל כמה קשה לומר דבאמת אין צריך קנין כלל להעביר ממון מבעלים לבעלים, אלא רצון בלבד, וכל הני קנינים דילפינן מקראי מה הן, והגר"י ענגיל כתב דאינם אלא לגלות רצונו ולהורות על שלימות כונתו, ולדבריו אין הקנינים פועלים בעצם כלל וכלל, אלא גמר דעתו של אדם בלבד, וכל הקנינים אינם אלא מעשה קוף בעלמא, להורות על כונת האדם ושלימות רצונו, וקשה דא"כ אם עשה קנין וגילה דעתו ורצונו באופן מושלם, אך לא נעשה הקנין כדין, כגון הגבהה פחות מטפח או מג' טפחים לכל חד כדאית ליה, או משיכה ברשות הרבים, או חזקה כשלא נתכוין לתיקון הקרקע כמבואר בב"ב (נ"ד ע"א) דלא מהני, ובכל הנהו פשוט שלא קנה, ולדברי הגאון למה לא יקנה, הלא אין הקנין עושה כלל את עצם ההקנאה, אלא דעת האדם בלבד, והלא בודאי הוכיח רצונו ע"י קנין, וע"כ דמעשה הקנין הוא שפועל בעצם את העתקת הבעלות מאדם לאדם, ולא מיבעי' בקנינים דאורייתא דבודאי קשה לפרש טעמא דקרא, ולחדש שענין הקנין הוא רק להורות על רצון, אלא אף בקנינים דרבנן, בודאי הוי עצם מעשה הקנין הסיבה לקנין הדבר.

והנה בחזו"א שם מבואר קצת בסגנון אחר, ולדרכו הקנינים אינם ראייה על גמ"ד, אלא שע"י עשיית הקנין הוא גומר דעתו, והקנין היא סיבת הגמ"ד ולא סימן לו, ולענ"ד אף לדבריו קשה כנ"ל. וידעתי שיש לדחוק דאף בקנינים דאורייתא הוי הרצון יסוד הקנין, אלא דכיון דהוי גזה"כ, צריך שיעשה את החזקה בכל פרטיה ודקדוקיה כדי לקנות, אך לענ"ד קשה לומר על דין תורה, דאינו אלא להוכיח על כונתו ולא דין בעצם כנ"ל, ועוד דכי גרע בעשה קנין שלא כדין, ונתברר עכ"פ דעתו הגמורה להקנות, מאילו לא עשה קנין כלל אך ידעינן שגמר ומקנה, דמהני לגאונים הנ"ל.

ועוד יש לעיין בזה לכאורה, דאם צריך מעשה להוכיח על גמר דעת, הרי מסתבר דבעיקר צריך הוכחה על גמר דעתו של המקנה, דבעינן ביי"ג "גמר ומקנה", ולא של הקונה, דהקונה הלא מסתמא מתכוין לקנות, ובפרט במתנה, אך את מעשה הקנין עושה הקונה ברוב הקנינים, כגון הגבהה ומשיכה במטלטלי וחזקה בקרקע, ואין לומר דמעשה הקנין שעושה הקונה, הוי הוכחה על גמר דעת המקנה, מדשתיק ולא מוחה בו, דהרי הקנין מהני אף שלא בפני המקנה כלל, כשאמר לו לך חזק וקני, וע"כ דאין הקנין

גמר דעת בקניינים

כדי להוכיח על גמר דעת המקנה בלבד, אלא עצם הסיבה והכנסת החפץ והממון לרשות הקונה היא ע"י קנין.

ועוד יש להקשות ממה דמבואר בבכורות (י"ג ע"א) דישראל בחדא ועכו"ם בחדא, וכי שאני עכו"ם מישראל בענין גמר דעתו, ואם יתגייר משתנה תכונתו וגמר דעתו, וע"כ דהקנין בעצם פועל הפעולות וז"פ.

ועוד קשה להבנה זו, ממה שנחלקו הראשונים והאחרונים בקנין דרבנן אי מהני לדאורייתא (עיין אבן העזר סי' כ"ח סעיף י"ג ובב"י שם), ואם כל גדר הקנין אינו אלא להוכיח גמ"ד, למה לא יהני קנין דרבנן, הא מ"מ גלי דעתיה דגמר ומקנה, אלא ע"כ כדרכנו.

ויותר נראה לומר, דאף דקי"ל לחז"ל דהיכי דאנן סהדי דסתם בנ"א גמרי ומקני, א"צ כלל מעשה קנין, דהיכי דאנן סהדי דכו"ע גמרי ומקני, הוי גמר הדעת כקנין, וכך הבינו חז"ל כיון דיסוד גדרי קנין אינו חידוש של תורה, אלא יסודו בדעת בנ"א והנהגתם, וכבר כתבנו במק"א לבאר דיסוד גדר הקנין אינו חידוש של תורה, שהרי בני נח נצטוו על הגזל, ואין גזל ללא בעלות, ואין בעלות בלא קנין, הרי דפשוט דגם לפני מתן תורה נהגו דרכי הקנינים, וע"כ דיסוד גדר הקנין נובע מהסכמת בנ"א, ומשו"כ מסתבר דכאשר גמר ומקני ל"צ קנין, אבל כשאין גדר כללי ומוסכם דגמר ומקנה וצריך קנין, הקנין הוא שמחדש בעלות ולא גמר הדעת וז"פ.

וכן דברי הפנ"י נשגבו מבינתו, שכתב דעיקר המתנה נגמר ע"י שאמר לך חזק וקני, ולא בעינן קנין אלא משום חזרה, דיכול לחזור בו עד שיקנה, ולא הבנתו, דאם נגמרה המתנה ע"י אמירתו, למה באמת יכול לחזור עד שיקנה, ואטו התנה שיוכל לחזור בו ממה שגמר והקנה בדעתו, ועוד דאם סתם דעתו שיוכל לחזור בו עדיין, א"כ לא גמר והקנה, וזה הוי דבר והיפוכו לומר דגמר והקנה בדעתו בלבד, בעצם אמירתו לך חזק וקני, אך דעתו שיוכל לחזור בו עד הקנין, דאם דעתו לשייר לעצמו מקום לחזור בו, א"כ לא גמר והקנה, ואין כאן מתנה כלל עד שיקנה ממש.

ואין זה דומה למה שיוכל לחזור מקנין חזקה בשדה עד דדייש אמצרי (ב"ק ט' ע"א), ולהא דיכול לחזור בו מקנין סודר כל זמן שעסוקין באותו ענין (ב"ב קי"ד ע"א), דשם עושה מעשה קנין לקנות, ואין גמר דעתו סיבת הקנין אלא מעשה הקנין, וקבעו חז"ל דמסתמא דעתו לשייר לעצמו זכות לחזור בו עד הזמנים הנ"ל, אבל אם כל הקנין

גמר דעת בקניינים

הוא מה דגמר ומקנה, נראה פשוט דאם עדיין לא גמר להקנות בדעה גמורה, אין כאן תחילת קנין כלל.

וביותר תמוה לענ"ד מש"כ הפנ"י, דאם הקנין הוא רק שלא יוכל לחזור בו, ומהני למפרע משעת אמירת לך וחזק וקני, א"כ לאחר הקנין קונה למפרע משעת אמירת לך חזק וקני, וזה הלכה מחודשת ותמוהה, ואטו הפירות והשבח שמאותו עת יהיו לקונה, ואף שיש לפלפל בזה ולומר דהוי כמהיום ולאחר שיעשה מעשה קנין, כעין מהיום ולאחר ל', מ"מ לענ"ד דברי גאון ישראל הפנ"י צע"ג.

ג

בין קנין להתחייבות ושיעבוד ללא מעשה

והנה בשו"ת רעק"א (ח"א סי' ל"ז) כתב לענין מי שמכר בהמה מבכרת לעכו"ם בקנין כסף בלבד, והאריך רעק"א לצדד להקל מכמה טעמים, וצירף טעם להתיר משום דבודאי גמר ומקנה, כדי שלא יהא בולד קדושת בכורה, ובכה"ג מהני אף ללא קנין כיון דידעינן דגמר ומקנה, עיי"ש.

וכ"כ לצרף סברא זו בשו"ת חמדת שלמה (יו"ד סי' ל"ג), ובד"ז ביאר האבני מילואים (סי' ל' סק"ג) את דברי הר"ן בקידושין (ח' ע"ב, ד' ע"ב ברי"ף) דמהני קידושין בסלע של שניהם, משום שהבעל גמר ומקנה חלקו לאשה, אף בלא קנין עיי"ש. וע"ע כעיי"ז במנ"ח (מצוה של"ו) וע"ע במש"כ הגרא"מ מפניסק באהל משה (ח"ב סי' קל"ח) עיי"ש.

והנה רעק"א וכל האחרונים הנ"ל לא הרחיקו לכת כהחזו"א והגר"י ענגיל, שכתבו דבכל קנין בעצם מהני משום גמר הדעת כנ"ל [דלהגרי"ע אין הקנין אלא הוכחה על שלימות הדעת, ולהפנ"י מהני רק שלא יוכל לחזור בו כנ"ל], ולא כתבו אלא דהיכא דידעינן בבירור שגמר ומקנה, לא צריך מעשה קנין, וכדבריהם איתא בדברי התוס' בכמה מקומות, א' בבכורות (י"ח ע"ב, והביאם רעק"א שם) שכתבו בהא דבעה"ב אקנויי מקני ליה מקום בחצירו לרועה כהן, משום דניחא ליה דליעביד מצוה בממוניה [שהכהן יקנה הבכורות מיד כשילדו ע"י חצירו כדפרש"י, ולתי' א' כתבו התוס' דאפי' בלא קנין גמר ומשעבד נפשיה, ב' בכתובות (ק"ב ע"א) כתבו התוס' בשם ר"ת בהא דחייב אני לך מנה בשטר, דלא מיירי בהודאה אלא במשעבד ומחייב עצמו במנה, ומהני

גמר דעת בקניינים

משום דכיון דטרחה וכתב שטרא גמר ומשעבד נפשי, ומהני כמו הא דר' גידל בהן הן הדברים הנקנים באמירה ע"ש, והביאו גם מהא דב"מ (מ"ט ע"א) דמתנה מועטת אסור לחזור בה.

וע"ע בט"ז (או"ח תל"ד סק"ו) דהעושה שליח לבטל חמצו, מסתמא הקנה לו חמצו כדי שיוכל לבטל, ובמקור חיים תמה עליו דמ"מ באיזה קנין קנאו, והגרש"ק בחכמת שלמה שם והמנ"ח הנ"ל כתבו שכונתו דמהני גמר ומקני ללא קנין, והביא את דברי התוס' הנ"ל בבכורות ע"ש.

ובאמת מצינו בהרבה מקומות בגמ' דבההוא הנאה גמר ומקנה, ומהני אף ללא מעשה קנין, בגיטין (י"ד ע"א) בענין מעמד שלשתן, בההוא הנאה דמשתני ליה ממלוה ישנה למלוה חדשה גמר ומקני, וכן בסוף ב"ב (קע"ו ע"ב) בשיעבוד ערב, דבההוא הנאה דמהימן ליה גמר ומשעבד ליה, וכן בקידושין (ט' ע"ב) דהן הן הדברים הנקנים באמירה, ומכל זה משמע דגמירת דעת בלבד מהני לקנין.

אך עדיין יש לדון, דבכל הנהו לא מצינו אלא דע"י גמ"ד יכול ליצור שיעבוד והתחייבות, אבל אין מזה ראיה דיכול להקנות דבר שבעין, ויש לטעון דאף שיכול לשעבד עצמו ע"י גמ"ד, כיון דיסוד השיעבוד הוא שיעבוד הגוף וחיוב על עצמו, אבל לעשות קנין על מטלטלין או קרקע בגמ"ד בלבד, עדיין לא מצינו, וכן דברי התוס' בכתובות לא מיירי אלא לענין התחייבות, דמחייב את עצמו במנה, וקצת נראה מדברי התוס' בכתובות שלא התכוונו לקנין גמור, אלא לשיעבוד וחיוב בלבד, שהרי הביאו שם מהא דא"ר יוחנן בב"מ (מ"ט ע"א) דמתנה מועטת נקנית בדברים, וכבר נתקשו בדבריהם דמתנה מועטת אינה קנין כלל, שהרי מודה ר' יוחנן שיכול לחזור בו, ולא אמר אלא שאסור לחזור בו, ונראה מזה דאין כונת התוס' דדברים עושים קנין ממש, אלא שיעבוד והתחייבות, ולכן הביאו כעין זה מהא דבדברים מתחייב ליתן מתנה מועטת, ואף דבמתנה מועטת יכול לחזור בו, ובחייב אני לך מנה או בהא דר' גידל ודאי אינו יכול לחזור בו, מ"מ הביאו דאלימי דברים לחייבו ואינם פטומי מילי בעלמא, כן נראה בכונת דבריהם.

וכן נראה ממש"כ דמהני השעבוד ע"י השטר אף שאין מטלטלין נקנין בשטר, דכיון דטרחה לכתוב שטר גמר ומשעבד נפשיה, ולכאורה תמוה דה"נ נימא דמהני הקנאת מטלטלין בשטר, דכיון דטרחה לכתוב שטר גמר ומקנה, אלא נראה כונתם דמהני רק

גמר דעת בקניינים

לשעבוד ולא לקנין מסויים, אך יש לדחוק דכונתם דכיון דטרח וכתב לשון הודאה, גמר ומשעבד, ועיין בזה בלשון הרא"ש, אך פשטות כונתו נראה כנ"ל.

[ועיין עוד בשיט"מ בב"מ (מ"ט ע"א) בשם הרי"ף והר"י הונתן דמה שאסור לחזור ממתנה מועטת, הוא משום דגמר ומקנה, משא"כ במתנה מרובה מסתמא נתכוין לדחותו מעליו, ואעפ"כ יכול לחזור ממתנה מועטת, אלא שאסור לחזור בו, ונראה משיטתו דאף שיעבוד גמור אינו חל ע"י רצון וגמ"ד בלבד, אלא חיוב לקיים דבריו עי"ש].

ואף דאיתא בב"מ (ט"ז ע"א) לגבי לוקח שדה גזולה, דאם קנאה אח"כ הגזלן מהנגזל קונה אותה הלוקח, והקשו בגמ' דשטרא חספא בעלמא היא, ותירצו דבההוא הנאה דלא אמר ליה מידי גמר ומקנה, הרי דמהני גמר ומקנה בקנין שדה, אין מזה ראייה כלל, דעיין שם בשיט"מ דכתבו הראשונים הריטב"א הריצב"ש והר"ן דמהני מדין קנין כסף, וכקבלת אדם חשוב, וכעין רקוד לפני ושחוק לפני, דהנאה הוי ככל שוה כסף דמהני בקידושין, ובההוא הנאה דהלוקח עשה לגזלן, מקנה ליה השדה תמורתו, וא"כ אין הקנין ע"י גמ"ד בלבד, אלא ע"י קנין כסף.

[אך נראה דלא בכל מקום אפשר לפרש דמהני בההוא הנאה משום קנין כסף, אלא במקום דההנאה נעשית ע"י צד אחד לחבירו, כגון בקונה מגזלן, דהלוקח עושה הנאה לגזלן במה שמאמינו וסומך עליו, וכן בערב שהמלוה עושה הנאה לערב במה שמאמינו כנ"ל, אבל בהא דר' גידל בההוא הנאה דקא מיחתני אהדדי, שאין אחד מהם מהנה את חבירו אלא שניהם נהנים, ואינם נהנים זה מזה אלא ממה שהם מחתנים את ילדיהם, בזה אין כאן כלל קנין כסף, שאין אחד נותן הנאה לחבירו, אלא שניהם נהנים ממה שמחתנים, ובזה ע"כ הוי גמ"ד גוף הקנין, אך אין מזה ראייה דמהני בקנין ממש, אלא רק בשיעבוד כנ"ל. וכבר כתבתי במנחת אשר (ב"ק ח"ב) דר"ת כתב בדקדוק להוכיח מהא דר' גידל דיש דברים דמהני בלא מעשה קנין, ולא הביא מכל שאר המקומות שמצינו בהם "גמר ומקנה", דבכל מקום אחר הוי מדין כסף. ושו"ר בקו"א להמקנה (סי' נ"א וסי' נ"ט), ובנחל יצחק (חשן משפט סי' מ' ענף ג') ובחזו"א (ב"ק סי' כ"א אות ה'), ואהע"ז נ"ה אות ט') שכולם כתבו בהא דר' גידל דמהני מטעם כסף, ולדעתי אין הדבר כן והנלענ"ד כתבתי].

גמר דעת בקניינים

ועיין עוד בנוב"י (קמא חו"מ כ"ח, ותניינא חו"מ מ"ב) שהאריך לטעון דהא דר' גידל אינו אלא תקנת חכמים, דמה"ת בודאי לא מהני כלל, דמה לן אם גמר דעתו כיון שלא עשה קנין, ודחה דברי חתנו הגאון ר' יוסף מפאזען שכתב דמשתעבד מה"ת ע"י גמ"ד, ופלא שלא זכר מדברי התוס' בכתובות ובבכורות הנ"ל, ופשוט היה לו להנוב"י דאין קנין ושיעבוד מה"ת אלא ע"י קנין בלבד.

וראיתי במאירי בקידושין (ט' ע"ב) שכתב כדברי הנוב"י, דמה שאמרו שדברים האלו נקנים באמירה הוי תקנ"ח, וכן מה דאיתא בכתובות שם הוי תקנ"ח, ומה שאמרו טעם דאגב דמיחתני גמרי ומקני, אינו אלא כדי שלא יהא כהלכתא בלא טעמא עי"ש, ושוב הביא י"מ דהוי מעיקר הדין עי"ש, וזה סייעתא גדולה להנוב"י, וצ"ע שם בלשון רש"י דגמר הדבר הוא בקידושין מה כונתו, ובשו"ת הרמב"ן (סי' ס"ד) נראה דהוי מדינא ולא מתקנה. ושו"ר עוד מש"כ בזה באמרי בינה (הלואה סי' ט"ו), וצריך עיון וליבון בכל המקורות הנ"ל.

ולפי כל הנ"ל לכאורה אין לומר דמכירי כהונה הוי מוחזק משום דגמר ומקנה, כיון דלא מהני אלא להטיל שיעבוד ולא לעשות קנין, ואם אינו אלא שיעבוד, לא עדיף לכאורה ממלוה על פה דאינו אלא ראוי, אך י"ל דכיון דהוי דבר מסוים, חשוב מוחזק, ואינו דומה למלוה דניתנה להוצאה, אך אף די"ל כן לענין שיחשב כמוחזק, מ"מ נראה פשוט דלא סגי בשיעבוד בעלמא כדי שיוכל הכהן ליתנו לאחרים, או להפריש ממנו תרו"מ, וכיון דמבואר בגמ' דאף לזה מהני מכירי כהונה, ע"כ הוי כקנין גמור.

אמנם מדברי התוס' בבכורות שם, מוכח לכאורה דמהני גמר ומקני לא רק כדי להשתעבד, אלא אף בקנין ממש, דשם גמר ומקנה חצירו לרועה כהן שיקנה על ידו את הבכורות כנ"ל.

אמנם אף לשיטתם אין נראה כלל לומר דעיקרו של כל קנין הוא הכונה, ובכל קנין באמת נשלם העתקת הבעלות ע"י כונה וגמ"ד בלבד, ומעשה הקנין אינו אלא להורות על הרצון, או כדי שלא יוכל לחזור בו כנ"ל, אלא נראה כמו שכתבתי לעיל, דבאמת יש ב' דרכים לחדש בעלות:

א. ע"י דגמר ומקנה, ובזה לא מהני אלא במקום שחז"ל קבעו שכונתו להקנות, היא כונה גמורה ומושלמת ללא סייג ופקפוק.

גמר דעת בקניינים

[ונראה עוד דגדר זה שיידך רק במקום שקבעו חז"ל שסתם בני אדם ורוב אנשים גמרי ומקני, כגון בכה"ג כדי לעשות מצוה בממונם, ונראה דזה מעיקר גדרי הקנין, דמה שכו"ע מתייחסים לממון זה כבא ליד המקבל כיון שגמר ומקנה, בכך המקבל קונה, כיון שבעיני כו"ע הוא כבר כבא לידו, דכל שבעיני בנ"א הוא כקנין באמת יש בו גדר קנין, אך עכ"פ נראה דרק בכה"ג מהני גמר דעתו, ולא במקום שבמקרה נראה לנו שגמר ומקנה].

ב. ע"י מעשה קנין שחידשה תורה או תיקנו חז"ל, ובזה אין הקנין חל כלל ע"י דגמר ומקנה, דאין כלל בירור על שלימות כונתו ללא סייג ופקפוק, ואף הקנין אינו הוכחה ובירור על גמר דעת בדרגה זו, דאפשר שאף בשעת הקנין יש צד מסויים של סייג ופקפוק בלבד, ובפרט כשהקונה עושה את מעשה הקנין, אין זה מסיר חשש פקפוק וסייג מצד המקנה, וגם אין כאן מצב דכו"ע גמרי ומקנה, ורק בכה"ג מהני כנ"ל, אלא דכך חידשה תורה, דמהני קניינים בממון להעבירם לבעלות אחרים, ולענין קנין מהני אף כונה שאין בה הוכחה גמורה ומוחלטת על שלימות הדעת והרצון, אלא עצם הקנין הוא שעושה את הבעלות ולא הרצון, ואין כאן התחלת קנין כלל בשעה שאומר לך חזק וקני, כך נראה לענ"ד.

ולפי"ז שוב י"ל דהא דמהני מכירי כהונה שיהא כבא ליד כהן לכל ענין כנ"ל, הוא משום דקי"ל לחז"ל דבכה"ג גמרי ומקני להו, ומהני כמעשה קנין כמבואר בתירוץ זה שבתוס'.

ד

בשיטת התוס' בהקנאת מתנות כהונה

אך באמת יש לדון אף בדעת התוס' בבכורות, דאין כונתם לקנין גמור שקונה הכהן בחצירו של בעה"ב, וממילא אין להוכיח מדבריהם דגמ"ד לבד הוא במקום קנין גמור, כמו שהוכיח רעק"א מדבריהם, דהנה בחושן משפט (סי' ר' סעי' ב') איתא ברמ"א:

"שכר המקום שמונח בו בקנין, או אפילו בדיבור בעלמא, קנאו וכו' והא דמהני דיבור בעלמא היינו ברשות אחר, אבל אם מונח ברשות מוכר ואומר יקנה חצרי ללוקח, לא קנה עד שישכור לו מקומו".

ובסמ"ע (ס"ק ה') כתב הטעם בשם הרא"ש, שאין אדם יכול לקנות בשל עצמו לחבירו שלא ע"י אחרים, דאין אדם זוכה לאחרים בשלדו, ומבואר מדבריו דכונת הרמ"א

גמר דעת בקניינים

במש"כ דמהני כשיקנה את החצר בדיבור בעלמא לקנות בו מאחרים, אינו משום שהחצר נחשב של הקונה, אלא דבעל החצר מסכים שיקנה חצירו לאחרים, ומהני מדין זכיה דחצירו קונה לאחרים, ומבואר מזה דאף כשאין בעל החצר אומר שיקנה חצירו לאחרים, אלא נותן חצירו לאחר לזכות על ידו, מהני בכה"ג, כיון שעכ"פ נתן לו החצר לענין קנין, והסכים שיקנה על ידו וז"פ.

ולפי"ז נראה דבמתנות כהונה שפיר יכול לקנות לאחרים ע"י חצרו בדיבור בעלמא, אף במתנות כהונה שלו, דהנה באמת אין הישראל נחשב כבעלים במתנות כהונה שלו, שהרי אין לו בהם אלא טובת הנאה בלבד, ועיין בקצוה"ח (רמ"ג ס"ק ד') שהביא את דברי הפר"ח דיכול ליתן מתנ"כ לכהן קטן, דאף דאין קנין לקטן, מ"מ בדעת אחרת מקנה קונה אף קטן, ודחאם הקצות דבמתנות כהונה אין כאן דעת אחרת מקנה, כיון שאין לישראל אלא טובת הנאה, והממון הוא ממון השבט, וא"כ אין הישראל מקנה עי"ש, ובמקום אחר כתבתי דאין זה ברור, אלא תלוי בסתירה שבדברי התוס', דבמס' חולין (דף קל"א ע"א) כתבו בדבר שיש לבעלים טובת הנאה, אם תפס הכהן מפקינן מיניה, אך בב"מ (דף ו' ע"ב) כתבו התוס' בתי' אחד דאף דישי לו טובת הנאה לא מפקינן מהכהן התופס, אלא משלם לבעלים טובת הנאה עי"ש, ונראה דפליגי בגדר טובת הנאה של הבעלים, דהתוס' בחולין ס"ל דאף דאין הישראל "בעלים" על גוף התרומה, דהוי ממון השבט, מ"מ הוא ה"מקנה", והתורה נתנה לו את כח ההקנאה של המתנ"כ כאילו הוא בעלים, והוי כקנין לשימוש מסויים דמצינו כמותו אף בממונות, דיכול לקנות פירות דקל או דקל לפירותיו, או גוף לשימוש מסויים, וכן קני ע"מ להקנות, וקונה עבד לקנס, וכעין זה הוי גדר טובת הנאה של בעלים במתנות כהונה, דלענין הקנאה הוי הוא הבעלים, דהתורה נתנה לו זכות ההקנאה ובלעדיו א"א לאף כהן לזכות בהמתנות, ולכן אם תפס מוציאין מידו, אבל התוס' בב"מ הבינו שאין הישראל בעלים כלל, אלא הוי ממון משותף של שבט כהונה, וכל כהן יכול לזכות בו אף ללא הקנאת הישראל, אלא שהתורה נתנה לישראל זכות שיוכל בפועל ליתן לכל מי שירצה, אבל לא שהוא המקנה, ולכן אם תפס כהן שפיר קנאו ואין מוציאין מידו, אלא שאם טובה הנאה הוי ממון צריך הוא לשלם דמי טוב"ה לישראל שהפסידו טוב"ה שלו, ודו"ק בזה.

ולפי"ד התוס' בחולין נראה דשפיר הוי דעת אחרת מקנה, דהבעלים הם המקנים את התרומה והמתנות אף דהוי ממון השבט כנ"ל, אך לשיטת התוס' בב"מ נכונים דברי הקצות, דאין כאן דעת אחרת מקנה, ובגוף ענין נתינת מתנ"כ לקטן עי' מש"כ במנחת אשר לב"ב (סי' מ"ז).

גמר דעת בקניינים

והנה לפי המבואר נראה, דלפי"ד התוס' בב"מ דאין הישראל נחשב לא בעלים ולא מקנה כלל, אלא דיש לו זכות ליתן לכל כהן שירצה, אך אין זה זכות בגוף המתנות כלל, א"כ שפיר יכול הוא ליתן לכהן רשות לקנות המתנות ע"י חצירו, דאין זה נקרא זוכה בשלו לאחרים, כיון דאין המתנות שלו כלל, והוי כאחר לגבי המתנות, דאין הוא "מקנה" כלל, ושפיר יכול הוא לקנות לכהן בחצירו, ואפשר שזה כונת הגמ' בבכורות דאקנוי אקני' ליה מקום בחצירו, דהיינו שנותן חצירו לכהן לקנות בו הבכורות, ושפיר מהני בכה"ג, כמ"ש הרמ"א דיכול ליתן חצירו לאחרים לקנות בו האחרים, ובמתנות הוי הוא כאחרים כנ"ל, ויש לפרש כן גם בדברי התוס' שם דגמר ומשעבד נפשיה, דהיינו שנותן לו חצירו לקנות בו [אך אף שנותן לו חצירו לקנות בו, באמת אופן הקנין הוא דהחצר קונה לחצירו, ולא שחבירו קונה את החצר לקנות בו, כנ"ל בביאור דברי הרמ"א], ומהני לקנות מתנ"כ כמו דמהני לקנות מאחר, וי"ל לפי"ז דהני ב' דרכים בתוס' בבכורות נסתפקו בגדר טובת הנאה אם הוי מגדרי בעלות או לא כהני ב' דרכים בתוס' בב"מ שנחלקו בזה כנ"ל.

ה

עוד בהנ"ל

אך אף שהדברים נכונים בסברא, מ"מ אין זה נראה כ"כ בכונת לשונם בבכורות, ובאמת יש לומר בפשטות יתירה, דאף אם לא מהני גמירת דעת בכל מקום לעשות קנין, מ"מ בקנין חצר לקנות על ידו מהני, דלא בעי קנין גמור ואף שכירות מהני, אף דשכירות לא קניא [כמבואר בשו"ע שם, ועיין רמב"ם (פ"ו משכירות ה"ה) שנחלק עם הראב"ד אם חצר השכורה קונה לשוכר, ואכמ"ל], ומבואר דלא בעינן שיהא חצירו ממש, אלא שיקרא שמו עליו ויהא ברשותו לשימוש ולקנין, וא"כ י"ל דבזה מהני כשגמר ומקנה שיהא כשלו וכשכורה לו שיוכל לקנות על ידה, וקצת משמע כן מדבריהם שכתבו דאף בלא קנין גמור ומשעבד נפשיה, ומשמע דאין זה קנין גמור בחצר אלא כשעבוד בעלמא, ואף דבכל מקום לא מהני דיבור בעלמא לקנות חצר לענין זה, כנ"ל מהרמ"א, מ"מ היכא דניחא ליה לעשות מצוה בממוניה, אגן סהדי דגמר ומקנה ומהני לענין זה, אבל עדיין יש לומר דלא מהני גמירת דעת שיקנה קנין גמור כנ"ל.

ועיין עוד ברשב"ם (ב"ב פ"ה ע"א) שכתב דמקום הפקדון חשיב כרשות המפקיד לענין קנין, ולא כרשות הנפקד שהם הבעלים עיי"ש, ובקצוה"ח (קפ"ט סק"א) הביא

גמר דעת בקניינים

קושית המהרי"ט על הרשב"ם, דבמה קנה המפקיד את השדה כיון שלא עשה בה קנין, והקצות כתב דקנאו ע"י שימושו במה שפקדונו שמור בו, והוי קנין חזקה כאכילת פירות או שאר שימושים, ואף לשיטת הראב"ד דאין אכילת פירות קנין חזקה, זה רק לקנות גוף השדה, אבל לקנות זכות שימוש בשדה מהני לכו"ע עיי"ש, אך באמת נראה מדברי הרשב"ם שם דאף אם נותן המפקיד פקדונו לאחר, והנפקד משמרו לטובת המקבל, יכול המקבל לקנות את הפקדון ע"י חצר זה, דעיין שם שכתב (בד"ה "עד שיקבל עליו") דאם הנפקד קיבל עליו לשמור הפקדון לטובת הלוקח, הוי כחצר הלוקח ויכול לקנות בחצר זה, ועי"ש בשיט"מ לדרך א' דהוי קנין חזקה ללוקח, אף שעדיין אין הפיקדון שלו, אבל כיון שהנפקד כבר שומר לו הוי כשלו לענין לקנות את מקום הפקדון, ושוב הוי כחצירו לקנות בו, עיי"ש היטב בלשון הרשב"ם דמבואר בדבריו דהוי כאילו החצר הוא חצר הלוקח לענין קנין, ולא דהנפקד קונה ללוקח, שהרי כתב דה"ה במוכר מהני הקבלה, ועוד דמשמע מדבריו דקבלה ושכירות הוי מטעם אחד ודומים זה לזה, הרי דאף ע"י קבלה בעלמא נחשב כחצר הלוקח, וזה דלא כמשמעות דברי הנמוק"י שם, שהבין שהנפקד קונה ע"י חצירו ללוקח, וכדברי הרמ"א שהבאתי לעיל.

ולפי"ז י"ל ג"כ דכיון דהבעלים משמרים את הבכורות לכהן בחצירם, הוי כחזקה לקנות את המקום בחצר לכהן, ושוב הוי כחצר הכהן לקנות הבכור, דכיון דהבעלים גמרי ומשעבדי לכהן, כאילו הבכור כבר שלהם, ודו"ק בזה היטב כי קצרת, וכיון שנתבאר כונת התוס' בבכורות בכמה דרכים, שוב אין ראיה דיכול להקנות ממש ע"י דגמר ומקנה בלבד, ללא מעשה קנין.

ואולי י"ל כעין זה גם לענין מכירי כהונה, דכיון דהבעלים רוצים לזכות לכהן זה, ומשמרים לו בביתם, הוי כחזקה לקנות מקום המתנות לכהן, ושוב הוי כבא לחצר הכהן וקונה בחצר, ורשב"ם לשיטתו ס"ל דכיון דמזכין לו בזיכוי גמור יכול הכהן לקנות בקנין חצר, ועיי"ש בתוס' שחלקו על הרשב"ם בזה, אך עכ"פ י"ל דהתוס' בבכורות בתירוץ זה הראשון הלכו בדרך הרשב"ם, ובודאי י"ל דהרשב"ם במכירי כהונה הולך לשיטתו, ודו"ק בכ"ז כי הדברים עמוקים.

והנה לפי מה שכתבתי לעיל בביאור שיטת התוס' בב"מ בגדר טובת הנאה, דאינו קנין וזכות בגוף המתנות, אלא זכות בעלמא ליתן למי שירצה אבל אינו "מקנה", באמת י"ל ביאור פשוט בענין מכירי כהונה לשיטת הרשב"ם, דמה שכתב דמזכין לו בזיכוי גמור, כונתו דהבעלים עצמן זוכים במתנות לצורך מכיריהם ואוהבם הכהן, ומהני כמו

גמר דעת בקניינים

זיכוי ע"י אחרים, כיון שלגבי מתנ"כ הוי הבעלים כאחרים, וקונים באופן זה בקנין גמור, ואין להקשות דא"כ למה צריך מכירי כהונה, הלא אף בכל אדם שזוכה במתנות שלו לכהן מהני, דבאמת משמע משיטת התוס' בסוגיין דלאו דוקא מכירי כהונה, אלא דה"ה בכל מי שמבטיח ליתן לו כל מתנותיהם, וה"נ י"ל דנקט מכירי כהונה, דמסתמא זוכין מיד כל מתנותיהם לכהן, והכי נמי באחר אם זכה לו בפירוש וז"פ.

אך קשה לדרך זה מהגמ' בגיטין (ל' ע"א) דהקשו שם "ואע"ג דלא אתי לידי", וקשה להנ"ל, דכיון דהתנה בפירוש שיזכה במתנותיו א"כ לק"מ, דהרי הוא יכול בעצמו לזכות לכהן מתנותיו, ועוד קשה ממה שתי' שמואל במזכה לו ע"י אחר, ולהנ"ל אף בעצמו יזכה ולמה צריך אחר, ודוחק גדול הוא לומר דסוגית הש"ס שם ס"ל בגדר טובת הנאה כתי' התוס' בחולין, דאטו נאמר דנחלקו אמוראי במחלוקת שבתוס'. ולכאורה נראה מזה דאף אם אין טוב"ה כח הקנאה ממש, מ"מ הוי כזוכה בשלו לאחרים, ואין כאן מעשה קנין, כיון שמ"מ הוי ברשותו והוי כשלו ליתנו לכל מי שירצה, וצ"ע עדיין בזה.

ושוב הראוני בשו"ת אחיעזר (ח"ג סי' מ"ב ס"ק ג') שכתב כעין דברינו, דיכול לזכות במתנות שלו לכהן דהוי כאחר, וכתב לפלפל ולישב מה שקשה מהגמ' בגיטין כנ"ל, ועיין בדבריו שתלה דבר זה במה שנחלקו אם טוב"ה הוי ממון או לא, ויש לדון בדבריו, ולהמבואר לעיל בביאור דברי התוס'; י"ל כן אף אם טוב"ה הוי ממון, ועדיין צ"ע בזה.

אך כבר ביארתי באריכות לעיל בכמה דרכים לבאר דברי התוס' בבכורות, וסוף דבר אין הכרח מדבריהם דמהני גמור ומקני לעשות קנין גמור [וע"ע בנחל יצחק (סי' מ' ענף ד') ובחזו"א (בכורות סי' י"ט אות י"ג) דאין אנו בקיאים בזה לדמות מילתא למילתא, אלא רק במקום שהוזכר בש"ס עיי"ש].

ו

מקורות דגמירות דעת מהני בקנין גמור

אמנם אף שכתבתי די"ל דגמור ומקנה מהני רק לעשות שיעבוד וחיוב, אבל לא להקנות דבר שבעין, יש לעין בזה בכמה מקומות דנראה דמהני אף בקנין ממש.

א. בב"ב (קמ"ב ע"ב) איתא: "וא"ת משנתנו, הואיל ודעתו של אדם קרובה אצל בנו", ולכן אף דהמזכה לעובר לא קנה, באומר אם תלד אשתי זכר יטול מנה נוטל, עי"ש,

גמר דעת בקניינים

ולכאורה מבואר מזה דמהני גמ"ד בלבד, אך באמת לא מוכרח משם אלא דיש לו זכות ושיעבוד על מנה שבנכסיו, אבל אין כאן קנין ממש בדבר דבעין כנ"ל.

ובאמת שם בלא"ה צ"ב דאף שיעבוד איך יחול, כיון שאין הזוכה בעולם כלל, דאף אם מהני גמר ומקנה, לא עדיף מקנין גמור דהמזכה לעובר לא קנה וצ"ע.

ועיין בנמק"י בשם הגאונים דהוי תק"ח ומהני רק בשכ"מ עי"ש, והריטב"א כתב שפירוש זה עיקר, ולשיטת שאר הראשונים דמשמע דהוי מעיקר הדין ולא תקנ"ח, צ"ל דכל חסרון מזכה לעובר הוי משום חסרון דסמיכות דעת, כדמשמע בב"מ (ט"ז ע"א) לגבי מקנה דשלב"ל, וכיון דדעתו קרובה אצל בנו אין חסרון בסמיכ"ד, אך הריטב"א שם ס"ל דבמזכה לעובר הוי חסרון בעצם, מפני שאינו בר קנין עי"ש, ולכן צ"ל דהוי תקנ"ח, ומ"מ לא מוכח מזה דגמ"ד בלבד הוי קנין, ודו"ק בכ"ז כי קצרת מאד.

ב. עוד בבבא בתרא (ק"ו ע"ב), בההוא הנאה דקא צייתי להדדי גמרי ומקנה להדדי, ולכן מהני גורל אף ללא אורים ותומים, ולכאורה מוכח מזה דמהני גמר ומקנה אף לקנות חלק בקרקע ממש, ולא רק לשיעבוד, אך נראה דעיקר הקנין הוא ע"י גורל, כתחלת ארץ ישראל, אלא דגמר ומקנה הוא במקום אורים ותומים, דכיון דגמר ומקנה לא בעינן אורים ותומים, וכן מבואר בדברי הרשב"ם שם, ושוב אין ראיה דגמר ומקנה בלבד עושה קנין [הנה שיטת הרא"ש (שו"ת כלל צ"ח סי' ב') דגורל אינו עושה קנין אלא בירור, וצריך קנין אחר הגורל, וכ"כ הטור (חו"מ קע"ג) בשם הרא"ש, וכ"ה ברמ"א שם, וכ"ד הראב"ד (פ"ב משכנים הי"א) ועי"ש בלח"מ, ואף לדעת הרשב"ם והנמק"י בב"ב, וכן דעת הרמב"ם שם דגורל עושה קנין, י"ל דעיקר הקנין הוא ע"י הגורל מגוזה"כ דעושה קנין, וגמר הדעת הוא רק לבירור החלקים במקום אורים ותומים, וכן כתב באורך הגר"ח מבריסק (הל' שכנים פ"ב) עי"ש היטב].

ג. בעירובין (פ' ע"א) בהא דשיתופי מבואות לא צריך לזכות, ביארו בתוס' (ד"ה רב אמר) דגמר ומקנה כדי שיהא מותר להוציא, אך אין מזה ראיה, דבודאי הוי תקנ"ח, אלא דסמכו תקנתם על מה שגמר ומקנה, ומהני כאילו הקנה להם בקנין גמור, וכעין שכתבו התוס' (שם מ"ט ע"א ד"ה עירוב) "דכיון שיש קירוב דעת ביניהם, עשאוה חכמים כאילו הקנו זל"ז וז"פ.

ד. בב"ק (ק"ב ע"ב) כל המקדיש נכסיו נעשה כמי שהקנה להם כסות לאשתו ובניו מעיקרא, ואין הקדש לוקח מהן עי"ש, ובדוחק י"ל דהוי כאילו התכוין להפקיר כדי שלא

גמר דעת בקניינים

יקחנו להקדש, אך זה דוחק, ובפשטות משמע מזה דבאמת מהני גמר ומקנה לקנין, וצ"ע. ועי"ש ברשב"א שם שהאריך בזה ורצה לומר דהוי תקנ"ח, ודחה פירוש זה וכתב דכיון שדעתו קרובה להן הרבה מהני גמר ומקנה בלבד, אך שוב כתב לעיקר דבאמת אין כאן קנין, אלא שאין דעתו בהקדש על מה שלקח לאשתו ובניו, הרי לן דהרשב"א נסתפק בזה והסיק דאין בזה קנין גמור.

ה. ועיין עוד ברא"ש כתובות (פי"ב סי' ב') להדיא דמהני גמר ומקנה לעשות שיעבוד, אבל לא לקנין מטלטלין מיוחדין, עי"ש.

ו. ע"ע בנדרים (מ"ח ע"א) דלר' יהודה אין צריך לזכות בכותב חלקו לנשיא, וברש"ש כתב דגמר ומקנה, אך מדברי הראשונים אין נראה כן, דכתבו דיפה כח הנשיא (עי' פירוש ר"א מן ההר ובמאירי), ואפשר דהוא מדין מלך ומצד דמשפט המלוכה, דיש לו כח להפקיע ממון ודו"ק.

ז. בתוס' ב"ב (ע"ז ע"ב) ביארו דהו"א שם דקנין אגב גדרו דהמטלטלין נקנין ע"י "התרצות", אלא דאינו מתרצה אלא ע"י קנין הקרקע עי"ש. אכן אין זה ראייה לני"ד, דמ"מ הוי קנין אגב קנין מסויים דילפינן מקרא, ולא גמר דעת בלבד, וז"פ.

ח. וע"ע בשיט"מ ב"מ (ל"ג ע"ב) בשם תוס' שאנץ שר"ל דהבעלים מקנים כפל לגנב בההוא הנאה דשילם, ואין כונתו לקנין כסף, דכסף לא קונה מטלטלין, אך גם שם מיירי בשיעבוד ולא בדבר דבעין.

ט. עוד צ"ב בב"ב (פ"ח ע"א) "ת"ר הלוקח ירק מן השוק ובירר והניח, אפילו כל היום כולו לא קנה ולא נתחייב במעשר, גמר בלבו לקנותו קנה ונתחייב במעשר וכו', אטו משום דגמר בלבו לקנות קנה ונתחייב במעשר, א"ר הושעיא הכא בירא שמים עסקינן כגון ר' ספרא דקיים בנפשיה 'ודובר אמת בלבבו' וברשב"ם מבואר דקנאו קנין גמור "וזכה במקחו" עי"ש, ונראה דגם זה משום ד'גמר וקנה', כדי לקיים מצות יראתו, ודו"ק.

והנה הארכנו מאוד בסוגיה עצומה זו להראות פנים לכאן ולכאן, ועדיין לא הגענו אף לכדי מכחול בשפופרת, יעזרנו השי"ת להגדיל תורה ולהאדירה.

ויעקבני זה פעמיים

ויעקבני זה פעמיים

"ויהי כי זקן יצחק ותכהן עיניו מראות ויקרא את עשו בנו הגדול ויאמר אליו בני ויאמר הנני, ויאמר הנה נא זקנתי לא ידעתי יום מותי, ועתה שא נא כליך תליך וקשתך וצא השדה וצודה לי ציד, ועשה לי מטעמים כאשר אהבתי והביאה לי ואכלה בעבור תברכך נפשי בטרם אמות... ורבקה אמרה אל יעקב בנה לאמר הנה שמעתי את אביך מדבר אל עשו אחיך לאמר... ועתה בני שמע בקולי לאשר אני מצוה אותך, לך נא אל הצאן וקח לי משם שני גדיי עזים טובים ואעשה אותם מטעמים לאביך כאשר אהב, והבאת לאביך ואכל בעבור אשר יברכך לפני מותו" (כ"ז א'–י').

כאשר קוראים אנו פרשה סתומה ומופלאה זו תפעם רוחנו והתמיהה כמו עולה מאליה, הזוהו יעקב איש תם יושב אהלים, התמימות היא זו, לנצל מצוקתו של אח המסתכן ברעבונו כאשר אחזו בולמוס כדי להוציא מידו את בכורתו, ולא די בכך אלא לחזור ולהוציא מידו גם את שארית ברכותיו במרמה גדולה, הלזה "איש תם" יקרא?¹

אמנם כאשר נתבונן במהות הברכות, ובעוז חפצו של יעקב אבינו לזכות בהן, תתיישב כמו מאליה תמיהה גדולה זו.

שור נא וראה את יסודו הגדול של אדונינו הרמב"ן בענין מעשי האבות.

"מקרי האבות כולם שהם כעין יצירה לזרעם" (רמב"ן בפתיחה לספר שמות, ויעויין לעיל מאמר "מעשי אבות" בפתיחה לספר בראשית).

1 ועיין דברים חוצבים בשו"ת חת"ס (ח"ו סי' נ"ט) בגנותם של אלה שאין היושר פלס דרכם ואין פיהם ולבם שוים, ולחיבת הקודש נעתיק דבריו: "ולא זו בלבד עמי הארץ והמון עם אלא לומדי תורה ואפילו רבנים, כל שאינו דובר אמת בלבבו ולא היושר והצדק מרכבו הרחק דרך ממנו הסר רגלך מנתיבו וכו', ואני תמה על גוף הדבר שהתירו חז"ל לכזב בתורת אמת, ומה שאמרו חז"ל "מותר לשנות מפני דרכי שלום", לא היה דעת הרמב"ן נוח מזה עפ"י המובן הפשוט וכו', והכלל קושטא קאי", ודבריו הקדושים מאלפים בינה ומיישרי דרך.

ויעקבני זה פעמיים

אבותינו אבות האומה הישראלית פילסו דרך ונתיב, ישרו בערבה מסילה, לבני בניהם בדרכם אל יעודם הנצחי. פועל ומעש ידיהם כל כולו לסעד שבטי י-ה במסע ארון העדות ומחנה ישראל לדורות, להושיעם כל ימות עולם. בהיות מקדש בישראל ושכינה בציון כמו גם בנפול עטרת תפארת וצאת העם לגלות חשכת ישימון, להאיר בחשכת ליל ולהודיעם כי עוד להם אחרית ותקוה, כאשר הבטיח אדון המושיע לישיני מכפלה, לזכור ברית אבות להחיש גאולת בנים, כי עוד יבנה ותיבנה בתולת ישראל.

כל אשר אירע את האבות אות הוא לבניהם, כל אשר אירע את האבות הוא למען בניהם, חזיוני אותם הימים ומאורעות התקופה אשר השיגו את אבותינו, למען העתיד יהיו, מעשי אבותינו ופעולתם, למען יביאו גאולה לבנים.

מאבק איתנים ניטש בין יעקב ועשו, עוד ממעי אימם מריבים הם בנחלת שתי עולמות. כשזה קם רעהו נופל, כי לא תוכרע המערכה עד בא אדוני שעירה. בערמה ובדעת ירב צעיר ויקנה משפט הבכורה, לעבוד עבודת אלקיו בבית הבחירה. וישמע יעקב אל רבקה אימו ויגש לאביו את מנחתו, וישק לו אביו וירח בגדי החמודות אשר לו, ויברכהו במשמני ארץ ורוב דגן ותירוש, וישימהו אדון לאחיו ורב יעבוד צעיר וישמשו. וכאשר אך כלה יצחק לברך את יעקב בנו, ועשו אחיו בא מצידו, ויצעק צעקה גדולה ומרה וינחם על יעקב להורגו, וישונן ברק חרבו לנקום נקמתו על עורמת נטילת ברכתו ובכורתו...

מהו עוז חפצו של יעקב בנטילת הברכות?

שור נא וראה מה שכתב בזוהר הקדוש: (ח"א דף קמ"ו ע"א)

"תא חזי כמה ברכאן אתברך יעקב, חד דאבוי, בההוא עקימו, ורווח כל אינון ברכאן. וחד דשכינתא דברוך ליה קב"ה כד הוה אתי מלבן, דכתיב "ויברך אלהים את יעקב". וחד דברכיה ליה ההוא מלאכא ממנא דעשו. וחד ברכה אחרא, דברכיה ליה אבוה כד הוה אזיל לפדן ארם, דכתיב

ויעקבני זה פעמיים

(שם כ"ח ג') "ואל שדי יברך אותך" וגו'.

בהוא זמנא, דחמא יעקב גרמיה בכל הני ברכאן, אמר במאן ברכתא דמנייהו אשתמש השתא? אמר, בחלשא מנייהו אשתמש השתא, ומאן איהי דא בתרייתא דברכיה אבוה, ואף על גב דאיהי תקיפא, אמר, לאו איהי תקיפא בשלטנותא דהאי עלמא בקדמאה.

אמר יעקב אטול השתא דא ואשתמש בה, ואסלק כל אינון אחרנין לזמנא דאצטריך לי ולבנאי בתראי. אימתי, בזמנא דיתכנשון כל עממיא לאובדא בני מעלמא, דכתיב (תהלים קי"ח י') כל גוים סבבוני בשם יהו"ה, כי אמילם, סבוני גם סבבוני וגו' סבוני כדבורים וגו', הא הכא תלתא לגבי תלתא דאשתארו, חד אינון ברכאן קדמאי דאבוה, תרין אינון ברכאן דברכיה קב"ה, תלת אינון ברכאן דברכיה ההוא מלאכא.

אמר יעקב להתם אצטריכו, לגבי מלכין וכל עמין דכל עלמא, ואסליק לון להתם, והשתא לגבי דעשו די לי בהאי.

אוף הכי יעקב אמר, לגבי עשו די לי השתא באלין ברכאן, אבל להוא זמנא דאצטריכו לבני לגבי כל מלכין ושליטין דכל עלמא אסלק לון.

כד ימטי ההוא זמנא יתערוך אינון ברכאן מכל סטרין, ויתקיים עלמא על קיומיה כדקא יאות, ומההוא יומא ולהלאה יקום מלכותא דא על כל שאר מלכו אחרא כמה דאוקמוה."

לא לעצמו זכה יעקב בברכות אלה, לא לדידיה ולא לגרמיה, אלא משום שרואה הוא ברוח קדשו שרק ברכות אלה יתנו לזרע יעקב בסוף הדורות עוז ותעצומות לזכות לגאולה השלמה. ועיין מש"כ בהגדש"פ להגר"א בפירוש חד גדיא "כלל גדול אצלנו שכל הטובות שהיו ושיהיו עוד בין

ויעקבני זה פעמיים

בעוה"ז ובין בעוה"ב את כולם ירשנו מאבותנו בעת שבירך יצחק את יעקב, ולולא הברכות חסרנו את הכל והיו לעשו", והדברים מפליאים.

ועוד זאת למדנו מדברי הזוה"ק (ח"א קמ"ה ע"א) "מהו זה ויעקבני זה פעמיים, אלא מלה חד הוי תרי זימני בכרתי אהדר ליה זימנא אוחרא ברכתי זה הוא תרי זימני", ועומק הכונה, הברכה והבכרה, חד הן הא בהא תליא לא חפץ יעקב בבכורה אלא כדי לזכות בברכות וכל ענין הברכות ליתן שם ושארית, תוחלת ותכלית לזרע יעקב בני בכורי ישראל.

והדברים מאלפים!

לא למענו ביקש יעקב אבינו לזכות באלו הברכות, אף כי מצאוהו רעות רבות, ימי עשו ולבן וכמעט עד האסף, עת קפץ עליו רוגזו של יוסף. לא לצורכו פעל כל זאת, כי אם לזרע זרעו אחריו בצאתם אל ארץ מדבר תלאובות, להחיש ישועה וגאולת עולם, לקבצם שנית לכונן בית מקדשם... מעשה אבות יצירה לבנים.

גדולי האומה לית להו לגרמייהו ולא כלום.

מתי יגיעו מעשי למעשי אבותי

נר זיכרון

לעילוי נשמת

הרה"ח משה בן
מוה"ר יוסף דוד ז"ל
נלב"ע כ"ז סיון תשמ"ז

מרת מלכה מחלה בת
הר"ר מרדכי זיסקינד ז"ל
נלב"ע ג' אייר תשס"ו

ת.נ.צ.ב.ה.

הונצח ע"י בנו ידידנו עוז
הר"ר דוד הגר הי"ו
לום אנג'לס

